

Derleme

ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERDE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI VE SOSYAL DESTEK SİSTEMİ

Arş.Gör. Rumeysa Akgün*

Doç.Dr. Elif Gökçe Arslan Çifci*

Özet

Çocuk sahibi olmak aileler için özellikle anneler için önemli bir o kadar da sıkıntılı bir süreçtir. Ailelerin sahip oldukları çocuk, engelli doğmuş veya sonradan engelli olmuşsa aileler normal çocuklara oranla daha fazla sorun yaşamaktadırlar. Ailelerin özellikle annelerin yaşadıkları bu sorunların azaltılmasında onları güçlendirme ve sosyal destek sistemleri önemli bir rol oynar. Engelli çocuğu olan aileler için güçlendirme yaklaşımı sosyal hizmette kullanılan etkili bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım ailelerin, çocuklarının engelini kabul etmede ve ileriki yaşamlarını daha iyi kurgulamalarında onlara yardımcı olur. Engelli çocuğa sahip aileler ile çalışırken aileleri güçlendirmede grup çalışmalarının önemi oldukça büyüktür. Ailenin kendisini yalnız hissetmemesi, kendisi gibi insanların olduğunu fark etmesi ve sorunlarını grup içerisinde paylaşmak aileler için bir sosyal destek oluşturur. Bu çalışmada, engelli çocuğa sahip ailelerin grup çalışması yoluyla güçlendirilmesi ve grup çalışmasının sorun odaklı uygulamalarda etkililiği konusunda bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli ailesi, güçlendirme yaklaşımı, sosyal destek, grup çalışması

Summary

Having a child is an important and problematic for families and especially for mothers. If the family has disabled kid then it is more difficult comparing to families with normal children. Empowerment and social support have an important role for families in terms of dealing with these problems. Empowerment approach is an effective method in social work for families with disabled child. This approach makes families accept the disability of the kid and leads them to plan a better future for their child. Group works are really important while working with parents of disabled child. Not feeling alone, meeting people with the same problem and sharing problems within the group provides social support for families. The aim of this study is to empower the families

* Ankara Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü

with disabled children by group work and to give information about effectiveness of group work in problem centered applications.

Key Words: Families with disabled children, Empowerment approach, Social support, Group working

Giriş

Engel en basit tanımı ile toplumda pek çok insanın yapabildiği bazı hareketleri ve davranışları yapmada eksiklidir. Engelli (Engelli) ise; 5378 sayılı Engelliler Kanunu'nun 3. Maddesinde, 'doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi' olarak tanımlanmıştır (Engelliler kanunu, 2011).

Engellilik, toplumların kültürel düzeylerine göre günlük yaşam içinde sakat, engelli, kör, sağır, dilsiz, cüce gibi farklı isimlendirmeler de kullanılmaktadır (Şahin, 2004). Türkiye engelliler araştırması (2002) verilerine göre engellik; ortopedik engelli, görme engelli, işitme engelli, dil ve konuşma engelli, ruhsal ve duygusal engelli, zihinsel engelli ve süregen hastalıklar olarak yedi alt başlıkta toplanmıştır.

Engelliliğin tanımı düşünüldüğünde engellilik, gerek bireylerin gerekse ailelerin gelişimini engelleyen, onları derinden etkileyen önemli konulardan birisidir. Bu durum, sadece engelli kişinin kendisi ve ailesi için değil yakın çevresi ve giderek toplum için de önlenmesi, rehabilite edilmesi gereken önemli sorun alanlarından biridir (Savaş Sandalcı, 2002).

Bugün, toplumun temelini oluşturan ve toplumsal bir yapı olarak varlığını sürdüren kurumların başında aile gelir (Sencer, 2007). Aile, çocukların sağlıklı olarak yetiştirilip, gelişebileceği önemli bir kurumdur. Bu nedenle aile evrenselliğini hiçbir zaman yitirmez. Özellikle, ilk davranış kalıpları, toplumsal hayata ilişkin kural ve roller, temel alışkanlıklar, mutluluklar, sevgiler günlük ilişkiler içinde ailede öğrenilmektedir. Bu nedenle normal ya da engelli, sorunlu ya da sorunsuz olsun her çocuğun, içinde büyüyüp gelişebileceği bir aileye gereksinimi vardır (Savaş Sandalcı, 2002). Bir çocuğun doğumu aile yaşamı açısından bir dönüm noktasıdır ve aile üyelerine yeni roller getirir. Aile, çocuğun doğumu ile birlikte yeni umutlar, planlar ve beklentiler içine girmektedir. Yeni aile üyesi, aileye neşe ve sevinci de beraberinde getirmektedir. Çocuğun geleceğine ilişkin hayaller kuran anne-baba çocuklarının engelli olabileceklerini düşünmezler. Bu çok doğaldır. Çünkü her anne baba çocuklarının sağlıklı olmasını ister. Fakat yüksek beklentileri olan anne babaların çocuklarının engelli olduğunu öğrendiklerinde bu durumu kabul etmeleri çok zor olmaktadır. Bu durumda da eşler başta kendileri ve birbirleri olmak üzere, doktorları ve çevrelerini suçlamaktadır (Gökçearslan Çifci, 2009). Çocukların engelli olmasının pek çok nedeni

Rumeysa Akgün, Elif Gökcearslan Cifci

vardır. Doğum öncesi, doğum sırası veya doğum sonrasında yaşanan bazı sıkıntılar çocukların engelli olarak doğmalarına ya da yaşamlarının bir kısmında engelli hale gelmelerine neden olur. Bu durumda aileler bir çıkmazın içine düşerler. Ne yapacaklarını bilemezler ve çocuklarının bu durumunu kabullenmek istemezler. Aileler, çocuklarının engelli olduğunu öğrendiklerinde; şok, reddetme, depresyon, karmaşa, suçluluk, kızgınlık, pazarlık, kabul ve uyum gibi süreçlerden geçerler (Aile eğitim rehberi, 2007).

Kingsley Perl (1987) engelli bir çocuğa sahip olduğunu ya da olacağını öğrenen bireyin İtalya gezisi için hazırlık yapıp, broşür okuyup heyecanla bindiği uçağa hava alanına indiğinde Hollanda'ya geldiğini ve orada yaşamak zorunda olduğunu duyduğu şaşkınlık ve üzüntüye benzetmektedir. Üstelik çevresinde sürekli İtalya'ya giden bireyleri görmektedir. Fakat birey İtalya'ya gidemediğinden duyduğu üzüntü ile Hollanda'da bulunmanın tadına varamamaktadır (Özgür Sayar vd.,2007).

Engelli bir çocuğa sahip olmak engeli ne olursa olsun beraberinde bazı güçlükleri de getirmektedir. Ailelerin yaşadığı psikolojik ve ekonomik durum, yaşam tarzı, aile ve sosyal çevre ile ilişkiler, anne babanın eğitim durumu, meslekleri, çocuğun engelinin ne olduğu, engelene müdahale süresi ebeveynlerin çocuklarının engellilikleri ile baş etme sürecini etkileyen etmenlerdir. Anneler bu güçlüklerden daha fazla etkilenebilmektedir. Annelerin tek başına yaşaması, aileden destek alıp almaması, ekonomik yönden babaya bağımlı olup olmaması, ekonomik düzeyin yetersizliği ve boş zaman bulamaması gibi farklı durumlarda anneler daha fazla etkilenmekte depresyona girebilmektedirler (Işıkhan, 2005).

Bu sorunları azaltmak için özellikle engelli çocuğu olan ailelere yönelik grup çalışmaları yapılması önemli yer tutar. Ailelere verilecek destek çocuklarının engel durumlarını tanımaları ve bu sorunla başa çıkabilmek için güçlü olmalarını sağlar. Uyaroğlu ve Bodur (2009) tarafından yapılan çalışmada sağlık personelinin engelli çocuğa sahip anne babayı bilgilendirmesinin onların kaygı düzeyi düşürdüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca normal çocuğa sahip ailelerde engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları güçlükler konusunda bilgilendirildiğinde bu ailelerde engelli çocuğu olan ailelere destek olabilir (Uyaroğlu Koçak ve Bodur, 2009).

Çocuğun bakım sorumluluğunun çoğunlukla annede olması, annenin kendine zaman ayıramaması gibi nedenler annenin büyük oranda yıpranmasına neden olmaktadır. Doğal olarak bu durum baba ile olan ilişkilerine de yansımaktadır. Annenin yıpranması ve babanın çoğunlukla bu sürece kayıtsız kalması eşler arası çatışmaları artırmaktadır. Kahrımar ve Bayat (2008)'in yaptığı çalışmada engelli çocuğu olan anne babalar, eşiyile ilişkilerinin etkilendiğini belirtmiş % 58,3'ü ebeveynlerin birbirlerine karşı sinirli, huzursuz, % 16,7'si suçlayıcı olduklarını ve tartıştıklarını, %25'i de birbirine zaman ayıramadıklarını belirtmişlerdir. Yine aynı çalışmada aileler, engelli çocuğa sahip olduğu için diğer çocuklarıyla ilişkilerinin etkilendiğini ve engelli çocuktan

dolayı diğer çocuklarıyla daha az ilgilendiklerini ve zaman ayıramadıklarını ifade etmişlerdir.

Akrabalarıyla ilişkileri etkilenen ebeveynlerin % 82,4'ünün karşılıklı olarak birbirlerini ziyaretlerin azaldığı, %17,6'sının maddi ve manevi destek göremedikleri bulunmuştur. Ailelerin çocuklarının engelli olduklarını öğrendiklerindeki ilk hissettikleri duygular incelendiğinde; % 85,2'sinin üzüntü duyarken, % 40,7'sinin çaresizlik hissettiği, % 4,6'sı utanırken, % 95,4'ünün utanmadığı saptanmıştır (28). Çocuğun gelişim güçlükleri, sağlık sorunları ve anne-babaya bağımlılık düzeyi ailede sorunlara neden olan diğer faktörlerdir (Akök vd.,1992). Engelli bireylerin sorunları ebeveynlerin sosyal yaşantılarında da bir takım sınırlamalar yapmalarına neden olmaktadır. Engelli çocuğun varlığının getireceği baskılar ve zorluklar, sosyal aktivitelere katılımı azaltabilmektedir. Bütün bunlar ebeveynlerde bir takım psikolojik sıkıntılara neden olabilmektedir. Engelli çocuğa sahip olan aileler hem kendileri hem de çocuklarının eğitimi ile ilgili sorunlar yaşarlar (Aral ve Gürsoy, 2007).

ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELER İLE ÇALIŞMADA SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

Sosyal hizmet uzmanı engelli çocuğa sahip aileler ile pek çok yaklaşımı göz önüne alarak çalışmalar gerçekleştirir. Bu çalışmalarda temel hedef müracaatçının iyilik halinin geliştirilmesidir. Engelli çocuk sahibi olmak gerek anne, gerekse baba hatta aile dışındaki birinci derece akrabaları dahi etkileyen bir durumdur. Bu anlamda ailenin desteklenmesi ve güçlendirilmesi son derece önemlidir. Sosyal hizmet uzmanı sosyal destek sistemlerinin harekete geçirilmesi ve ailenin güçlendirilmesine yönelik müdahaleler geliştirebilir.

Sosyal Destek

Cobb (1976) sosyal desteği, "kişiyeye sevildiğine, değer ve verildiğine ve iletişim ağının bir parçası olduğuna inandıran bir bilgi" olarak tanımlamaktadırlar. Sosyal destek kavramı, 1970'li yılların ortalarından itibaren literatürde daha çok ele alınmaya ve incelenmeye başlanmıştır. Sosyal destek kaynakları genel olarak formal ve informal destek kaynakları olarak ele alınmaktadır. Formel destek kaynakları; resmi kurum ve kuruluşlar ile yasal bir çerçeve içerisinde hizmet veren sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlarca yapılan desteklerdir. Yakın ilişkide bulunduğumuz kişiler ile herhangi bir biçimde destek olan ve katkı sağlayan diğer bireyler ise informal sosyal destek kaynaklarını ifade etmektedir (Duyan, 2001). Sosyal destek, zihinsel ve fiziksel sağlığın göstergesidir. Örneğin; fazla sosyal desteği olan bireyler kendilerini daha sağlıklı hissetmektedirler (Zakowski vd., 2003). Sosyal destek ilgi ve duygusal yakınlık kavramlarını içerir. Sosyal desteğin içerisinde; sorun çözmeye destekleyici yaklaşım ve maddi yardım, çözüm yollarını paylaşmak ve stres kaynağını hafifletici yardımda bulunmak vardır. Bu nedenle sosyal destek sıklıkla "kişiler arası ilişkilerde insanları, kaygının olumsuz etkilerinden koruyan mekanizmalar" olarak tanımlanır (Berterö, 2000).

Rumeysa Akgün, Elif Gökcearslan Cifci

Sosyal desteğin sosyal kimliği devam ettirme boyutu makro açıdan, bireyin toplumla ilişkisinin nasıl olduğunu gösterir. Sosyal yapı ile bireyin bağlarını devam ettirmesi, yani toplumdaki destek görmesi, yalnızlık ve izolasyon gibi duyguların ortaya çıkmasını önler. Bireyin sürekli kapalı ortamda bulunmasına rağmen, sosyal bağlarını devam ettirebilmesi, onun kendi kimliği hakkındaki anlayışını sağlamlaştıracaktır (Tufan, 1994).

Anne babaların engelli çocuklarının ve engelli çocuğa sahip olmanın getirdiği sorunlarla başa çıkma yetileri sosyal destek mekanizmaları ile paralellik göstermektedir. Ailelerin arkadaşlığa, dostluğa, yalnız olmadıklarını hissetmeye, duygusal desteğe ihtiyaçları vardır. Bu desteği aile fertlerinden, yakın çevreden aldıkları gibi grup çalışmalarında diğer anne ve babalardan da almaktadırlar. Bu gruplar annelerin babaların yalnız olmadıklarını fark etmelerine ve birbirlerini anlamalarına ve sorunlarını birlikte çözmelerine yardımcı olmaktadır (Akkök, 2003; akt: Coşkun ve Akkaş, 2009). Kişinin kendisi ile beraber aynı sorunları yaşayan birilerinin olması bireylere sosyal destek olması açısından önem taşımaktadır.

Sosyal destek, sadece dışarıdan alınan desteği değil aynı zamanda aile içindeki desteği de ifade etmektedir. Engelli bireyler için gerekli olan sosyal desteği aile üyeleri, yakın arkadaşları ve meslek sahibi kişiler sağlar. Meslek sahibi kişiler arasında sosyal hizmet uzmanları da yer almaktadır. Sosyal hizmet uzmanları engellilere yardımcı olduğu kadar, ailelerine de yardımcı olur (Erkan, 2003).

Bu bağlamda, ailelerin kendi içlerinde ve dışarıdan aldıkları sosyal desteğin Duygusal Destek ve Araçsal Destek olmak üzere ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz. Duygusal destek, dinlemeyi içermekte ve bireyin kişisel sorunlarını ve özel konularını konuşup paylaşabileceği birilerinin varlığı, bireylere kısa ya da uzun süreli sorunların yarattığı katlanılması güç durumlar için direnme gücü sağlamakta, yalnız olmadıkları, önemli ve değerli oldukları duygusunu vererek onları rahatlatmaktadır. Kişilerin yakın ilişki ve başkalarıyla birlikte olma gereksinimlerini doyurmada ve bu yolla stresi azaltmada ya da önlemektedir (Marcenko ve diğ., 1991).

Araçsal destek tipi ise maddi destek olarak da adlandırılmakta ve bilgi vermeyi, tavsiyelerde bulunmayı, geri bildirimleri, parasal ve materyal yardımını, bakım ve eğitimle ilgili yardımları ve benzerlerini içermektedir. Bireye engelle ilgili hizmetler, kurumlar, kaynaklar ve yasalar hakkında bilgi vererek, problem durumlarla başa çıkabilme yolları sağlamayarak maddi sorunlara doğrudan çözümler getirerek ya da aile bireyelerine rahatlatma ve boş zaman etkinliklerine daha çok katılabilmeleri için gerekli zamanı sağlayarak bireyleri rahatlatır (Karadağ, 2009).

Sosyal desteğin etkinliği eğitim seviyesi ile oldukça paraleldir. Karadağ (2009)'ın yaptığı çalışmada eğitim seviyesi yüksek olan annelerin sosyal desteklerinin yüksek olduğu ve sosyal destekleri yüksek olan annelerin umutsuzluk düzeylerinin düşük olduğunu belirtmiştir. Bu durum kişilerin sosyal destekleri arttıkça umutsuzluk, depresyon gibi engelli çocuğa sahip olmanın getirdiği olumsuz durumların azalacağını

göstermektedir. Gülşen ve Özer (2009)'in yaptıkları çalışmada da eğitim seviyesi düşük olan engelli çocuk ailelerinin daha fazla stres sahibi oldukları, sosyal destekleri az olan ailelerin de boyun eğici tavır sergiledikleri görülmektedir.

Güçlendirme Yaklaşımı

Günlük yaşamın zorlu süreçlerine ek olarak, dünya genelinde de adaletsizlik, yoksulluk ve yoksunlukla ilgili sorunların çeşitlenerek artması herkes için zaman zaman güçsüzlük duygusu yaratabilmektedir. Öte yandan, yaşadıklarını kontrol edebilme ve yönlendirebilme yetisine sahip olmayı hissetme, yaşamın temel bir psikolojik boyutudur. Dolayısıyla bireyin kendi yaşamı üzerinde kontrol gücü olduğunu hissetmesi, ruh sağlığının ön koşulu sayılmaktadır. Bu nedenle güç ve güç kaybı bireyin yaşamında her zaman önemli bir konu olagelmıştır (İl, 2003).

Bireyin yaşamında var olan olumsuzluklarla baş edebilmesi, yeniden güç kazanabilmesi için bireyi güçlendirme son derece önemlidir. Güçlendirme sosyal hizmet mesleğinin bir yaklaşım olarak ele alınmış ve müracaatçının zayıf yönlerinden ziyade güçlü yönlerini ön plana çıkarmayı hedeflemiştir. Böylece müracaatçının sorunları ile baş etme kapasitesinin artırılması planlanmaktadır. Jong ve Miller müracaatçıların güçlendirilmesini, onlara sorunlarıyla baş edebilme gücünü keşfedebilecekleri bir atmosfer yaratmak olarak tanımlamaktadır (Jong ve Miller,1995). Dolayısıyla güçlendirme yaklaşımı, müracaatçıların sorunlarının çözümüne yönelik ne yapmaları gerektiği konusunda yönlendirici olmayı ve alternatifler üretebilmelerini sağlamayı öngörmektedir (İl, 2003).

Güçlendirme yaklaşımına göre, bireyin yaşadığı sorunlar, onu etkileyen ve kendisinin de etkide bulunduğu kişisel, kişiler arası ve daha geniş çevresel alanlarındaki kaynakların yetersizliği ya da bunların kullanılamaması nedeniyle ortaya çıkar ya da kanser gibi sağlık sorunlarında artış gösterir (Askheim, 2003). Aynı durum engelli bir çocuğa sahip olma için de geçerlidir. Engelli bir çocuğa sahip olma bir ailenin yapısını, alışkanlıklarını ve davranışlarını tamamen değiştiren bir durumdur. Engelli bir çocuğa sahip olmak bir aile için ilk başta güçsüzlük, zayıflık, acizlik ve utanç nedeni olmaktadır.

Engelli çocuğa sahip olma aileler için özellikle anneler için zor bir durumdur. Çocuğun bütün yükünü, sıkıntılarını büyük oranda anneler çekmektedir. Sürekli sıkıntılı ve stresli bir durum ile karşı karşıya kalan anneler eğer ailelerinden, arkadaşlarından ve yakın çevrelerinden sosyal destek almıyorlarsa depresyona girebilir, ruh ve beden sağlıkları bozulabilmektedir. Tam bu noktada anneleri güçlendirme devreye girmektedir. Sosyal hizmet uzmanları engelli çocuğa sahip aileler (özellikle anneler) ile çalışmaktadır. Uzmanlar engelli bireyler ve aileleri ile iki şekilde karşılaşılır. Birincisi, temel odak noktasının rehabilitasyon olmadığı, aile danışma merkezleri, sosyal yardım veren kuruluşlar gibi yerlerde karşılaşılır. Engellilik ve aile sorunları arasında bir bağ olmayabilir, fakat bu sorunların bir parçası da olabilir. Eğer çocuğun engelli olması aile

Rumeysa Akgün, Elif Gökcearslan Cifci

İNİNDE ÇATIŞMALARINA NEDEN OLUYORSA SOSYAL HİZMET UZMANI AİLE İLE GÖRÜŞÜP ENGELLİLİKTEN KAYNAKLANAN SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ İÇİN ONLARA DESTEK OLUR.

Sosyal hizmet uzmanları ikinci olarak rehabilitasyon merkezlerinde engelli çocuğa sahip aileler ile karşılaşır. Burada da uzman engelli bireyin ihtiyaç duyduğu hizmetin yanı sıra onun ailesi ile de çalışır. Ailenin sahip olduğu sorunları belirlenmesinde ve sorun çözümünde aile ile birlikte çalışır (Zastrow, 2008). Burada güçlendirme yaklaşımı oldukça önem taşımaktadır. Sosyal hizmet uzmanları aile ile çalışırken onların güçsüz yanlarına, çocuklarının engellerine değil; çocukların kabiliyetlerine, ailenin sahip olduğu değerlere, sosyal desteklerine önem verir.

Engelli Çocuğa Sahip Ailelerle Grup Çalışması Önemli

Grup deneyimi birçok açıdan engelli çocuğa sahip ailelerin psiko-sosyal gereksinimlerini karşılamada, benlik saygılarının desteklenmesinde ve yalnızlık duygularından kurtulmalarında rol oynar. İnsanlar engelli bir çocuğa sahip olmanın yol açtığı duygusal stres ve sosyo-duygusal problemlerle baş edebilmek için bir başka insana ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle, engelli çocuğa sahip ailelere yardım etmek için küçük grupların kullanımında büyük yarar vardır. Grup bozulmuş olan algı ve ilişkiler için düzenleyici bir işlev olur. Tepkilerin ve görüşlerin çokluğu bir kişiye belirli bir kişilerarası gereksinime veya yaşam sorunlarına ilişkin geribildirim almasını sağlar (Duyan, 2007).

Ayrıca yapılan grup çalışmaları ile engelli çocuk aileleri kendi hikâyelerini, endişelerini ve benzer zorluk deneyimi olan başarılı anneler ile birlikte olurlar. Bu gruplar engellilik ile ilgili uzun dönem planlarında ebeveynlere yardımcı olurlar (Zastrow, 2008).

Engelli çocuk aileleri ile yapılan grup çalışmasının temeli güçlendirme yaklaşımına dayanmaktadır. Geçtiğimiz yüzyıllarda sosyal hizmet ve diğer mesleklerde müracaatçıya müdahale edilirken öncelikli olarak müracaatçının patolojisi, kusuru ve işlevsizliği üzerinde durulmaktaydı. Bunun nedeni, insan davranışlarının analizinde Freud psikolojisinin kullanılmasıydı. Bu modelde zayıflık ve güçsüzlük üzerinde durulurdu. Daha sonra bu modele karşı gelişen güçler perspektifinde sosyal hizmet uzmanı değerlendirme sürecinde müracaatçının güçleri üzerinde durmaya başladı. Müracaatçılar ile çalışırken sosyal hizmet uzmanları müracaatçıların karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmeleri için onların güçlerine ve kaynaklarına yönelir. Bu nedenle müracaatçılar ile çalışırken ilk önce onların güçlerinin açığa çıkarılması gerekir (Zastrow, 2008). Grup çalışmalarında da aynı süreç geçerlidir. Engelli çocuk aileleri ile çalışırken ilk olarak aileleri ve çocukların yapabilecekleri ortaya konur. Daha sonra onların bu yönleri desteklenir.

Aşağıda engelli çocuğa sahip anneler ile yapılan 8 oturumluk grup çalışması özeti verilmektedir. Örnek grup süreci verilmesinin amacı okuyucuların grup çalışmacı sürecini zihinlerinde canlandırmalarıdır.

Örnek Grup Süreci Özeti

1. Oturum

Grup üyeleri çocukları özel eğitime gelen çocukların annelerinden oluşmaktadır. Anneler çocukları derse geldiği süre boyunca gruba katılacaklardır. Bunun dışında çocuklarını bırakacakları yerin olmadığını dile getirmişlerdir. Grupta ilk olarak grubun kuralları, ödevler gibi grup sürecinin temel aşamaları konuşuldu. Ardından bayanlar müzik eşliğinde dönmüşler ve müzik durduğunda karşılarında olan kişiye kendilerini tanıtmışlardır. Tanışma uygulamasının ardından üyeler eşleri ile nasıl tanıştıklarını anlatmışlardır. Bu oturumun amacı; grubun birbiri ile tanışması ve birbirine ısınması, grup kurallarının belirlenmesi, katılımcıların gruptan beklentilerini ifade etmeleridir. Son olarak grup çalışmasının gün ve saati belirlenmiştir.

2. Oturum

Çalışmaya üyelerin haftalık değerlendirmeleri ile başlamıştır. Ardından üyeleri yakından tanımak için sevdikleri yemekler, ulaşım şekli, filmler gibi sorular sorulmuştur. Bu uygulamanın ardından evliliklerinin dünü, bugünü ve yarınına ilişkin değerlendirmelerinin daha net olabilmesi açısından üyelere evliliklerinin dünü, bugünü ve yarını ile ilgili resim yaptırılmıştır. Çalışma üyelerin evliliklerinin dünü, bugünü ve yarını ile ilgili üç nesne istenmesi ile bitirilmiştir. Bu oturumun amacı; engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı tepkileri konuşmak, evliliklerinin dünü, bugünü ve yarınını ve evlilik hayatlarındaki oluşan değişikliklerinin farkında olunmasını sağlamaktır.

3. Oturum

Grup üyeleri ile ilk olarak gelmeyen üyeler için bir şey yapıp yapılamayacağı konuşuldu. Üyeler gelmeyenleri çağırmanın gereksiz olduğunu söylediler. Bunun üzerine gruba katılanlar ile devam etmeye karar verildi. Ardından üyeler ile dünlerine, bugünlerine ve yarınlarına ilişkin 3 nesne konuşuldu. Üyelerden de evliliklerinin dünü, bugünü ve yarınına ilişkin bilgiler alındı. Bu çalışmanın ardından üyelere yarınlarının iyi olması için kendilerine düşen görevlerin ne olduğu soruldu. Üyelerden gelen yanıtlar; fedakârlık, sabır ve eşe destek oldu. Bir üye sadece bayanda işin bitmediğini söyledi. Erkeğinde bir şey yapması gerektiğini söyledi. Bunun üzerine bayanların kendilerinde bir takım değişiklikler olduğu takdirde eşlerinde de değişikliklerin olacağı söylendi. Bunun bir anda olmayacağı zaman içinde olacağı söylendi. Son olarak evliliklerindeki 10 önemli şeyi yazmaları istenerek oturum kapatıldı. Bu oturumun amacı; ileride evliliğin iyi olması için kişiye düşen görevler, evliliklerinin dünü, bugünü ve yarınını arasındaki farklarıdır.

4. Oturum

Rumeysa Akgün, Elif Gökcearslan Cifci

Bu çalışmada grup üyelerine haftalarının nasıl geçtiği sorulduktan sonra ısınma egzersizi yapıldı. Ardından üyelerin hayatındaki 10 önemli şey konuşuldu. Üyeler genel itibarı ile saygı, sevgi ve güvenden bahsettiler. Bu çalışmanın ardından üyelerin kendilerinde hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları, eşlerinde hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları yönlerin neler olduğu konuşuldu. Üyelerin ortak hoşlanmadıkları yönleri sinirli olmaları, eşlerinde ise çocukları ile ilgilenmemeleridir. Eşlerinde hoşlandıkları yönleri duygusal olmaları ve yardımsever olmalarıdır. Kendilerinin hoşlandıkları yönleri ise yine duygusallık ve yardımseverliktir. Üyelere bu hafta boyunca çabuk sinirlenmemeleri sinirlendiklerinde kendilerini sakinleştirmeleri söylendi. Bu çalışmanın amacı; çatışma odaklarının farkına varmak, çözüm hakkında düşünmektir.

5. Oturum

Üyeler ile önceki haftalar ne yaptıkları konuşulduktan sonra küçük bir öykü paylaşıldı ve üyelere ana fikir soruldu. Üyelerin öyküde anlatılmak isteneni güzel anladığı görüldü. Bu konu ile ilgili bir üye daha önceki haftalarda eşi ile yaşadığı tartışma konuşuldu ve kendisi önyargılı olduğunu kabul etti. Bu konuşmaların ardından ilişkileri nelerin tehlikeye sokacağı üyelere soruldu ve üzerinde tartışıldı. Ardından ilişkileri tehlikeye sokan durumlar tek tek incelenerek üzerinde duruldu ve tartışıldı. Bu oturumun amacı ilişkileri tehlikeye sokan durumları konuşmaktır.

6. Oturum

Grup üyeleri ile iletişim hataları ve gerçeklerin algılanıştan farklı olduğuna ilişkin öyküler paylaşıldı. Bunun ardından evlilikte yaşanan sorunların nasıl çözüleceği konusu konuşuldu, tartışıldı. Bu çalışmanın ardından kişideki savunma mekanizmaları ve bu savunma mekanizmalarının kişinin sorunları çözmesinde engel olduğu konuşuldu.

Savunma mekanizmalarından sonra kişinin problem çözmedeki yaklaşımları olan ben kazanacağım ve kaybedenin olmadığı yaklaşım konuşuldu. Son olarak da problemleri *çözmek için birlikte hareket etmenin önemini vurgulamak amacı ile ip germe oyunu oynandı. Burada amaç problemleri çözerken eşler ile birlikte hareket etmek sorunların çözümü için daha iyi olduğu düşüncesidir. Bu oturumun amacı; Evlilikte karşılaşılan problemlerin nasıl çözüleceğini belirlemektir.*

7. Oturum

Bu haftaki oturumda iletişim konusuna ağırlık verildi. İletişim engelleri, iletişimdeki etkili 10 ipucu konuşuldu. Ayrıca iletişim ile ilgili öyküler paylaşıldı. Yapılan tartışmalarda eşlerin kişiliklerinin hedef alınmaması tartışılan konuya odaklanılmasının sorunları çözmeye sağlıklı bir iletişimde etkili olduğu konuşuldu. Eşlere bazı olumlu davranışları kazandırana kadar sabretmek gerektiği bıkmadan üzerinde durulması gerektiği konuşuldu. Karşılaşılan sorunlar karşısında eşler bir tarafa çekiyorsa, bayanların da bir tarafa çekmesinin sorunları çözmeye yardımcı olmayacağı

konuşuldu. Bu oturumun amacı; Evlilikte iletişim ve iletişimi engelleyen faktörleri konuşmaktır.

8. Oturum

Son oturumda üyeler ile evlilik ile ilgili bir öykü paylaşılmış ve üyelerden yorumları alınmıştır. Ardından üyelere sırayla grup ile ilgili değerlendirmeleri sorulmuş ve paylaşımları alınmıştır. Bu oturumun amacı; grup sürecini değerlendirmek ve üyelerin grup ile düşüncelerine yer vermektir.

Oturumların Değerlendirilmesi

Bu grup çalışmasının amacı, engelli çocuğa sahip ailelerin özellikle annelerin evlilikleri ve çocukları ile ilgili yaşadıkları sorunları en aza indirerek onları güçlendirmektir. Bu oturumlarda üyeler engelli çocuğa sahip olmanın getirdiği sorunlar karşısında yalnız olmadıklarını başka insanların aynı sorunları yaşayabileceklerini görmüşlerdir. Bu durum engelli çocuğu olan anneler için sosyal destek kaynağı oluşturmaktadır. Bu grup çalışmasında evlilik, iletişim ve evlilikte etkili iletişim, problem çözme konuları konuşulmuştur. Bu oturumlarla üyeler evliliklerindeki iletişim hatalarını fark edebilme ve yaşadıkları sorunların çözümüne ışık tutabilme yetisi kazanmışlardır. Oturumlar boyunca üyeler hayatlarındaki sadece olumsuz durumların olmadığı, güzelliklerinde bulunduğu, güçsüz olmadıkları aksine güçlü yönlerinin de olduğunu görmüş, evliliklerinde yaşadıkları bir takım sorunlara karşı çözüm bulma becerisi kazanmışlardır.

Sonuç

Engelli çocuğu olan aileler çocuklarının engelinden dolayı ekonomik, sosyal ve psikolojik pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Yaşadıkları bu sorunlar onların çok daha fazla umutsuzluğa sürüklenmesine neden olmaktadır. Engelli bir çocuğun dünyaya gelmesi ile birlikte ailelerdeki tüm dengeler değişmekte, eşlere daha çok sorumluluk düşmektedir. Şüphesiz bu sorumlulukların en büyüğü annelere aittir. Annelerin babalara göre daha fazla yorulduğu, stres yaşadığı ve depresyon belirtileri gösterdiği görülmektedir. Sürekli çocuk ile ilgilenmek, çevrenin ve aileye destek olabilecek kişilerin eksikliği, ailenin daha da güçsüzleşmesine ve umutsuzluk yaşamasına neden olabilir. Sosyal hizmet müdahalesinde ailenin bu olumsuz yaşam deneyimlerine karşı direnç kazanabilmeleri için onların içlerinde bulunan güçleri açığa çıkarmak ve sosyal destek sistemlerini harekete geçirmek gibi boyutlarının olması beklenir. Bu da ailelere özellikle annelere rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verilmesi, engelli çocuğu olan ailelere yönelik grup çalışmaları yapılması ile mümkün olabilir. Aileler çocuklarının engel durumlarını ne kadar iyi tanırlarsa bu sorunla başa çıkabilmek için o kadar bilinçli olurlar. Ayrıca normal çocuğa sahip ailelerde engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları güçlükler konusunda bilgilendirildiğinde bu aileler de engelli çocuğu olan ailelere destek olabilir. Son olarak ailelere özellikle annelere

Rumeysa Akgün, Elif Gökçearslan Çifci

yönelik eğitimler verilmesi gerekmektedir. Çocuklarının engeli konusunda bilgi sahibi olduklarında, çevrelerinde kendilerine destek olabilecek bireylerin varlığını bildiklerinde engelli çocuk aileleri kendilerini sorunlarla baş etme konusunda daha güçlü hissedeceklerdir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aile Eğitim Rehberi. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü yayınları. Ankara: Afşaroğlu Matbaası, 2007.
- Akkök, F., Aşkar, P., Karancı, N. (1992). Engelli bir çocuğa sahip anne babalardaki stresin yordanması. Özel Eğitim Dergisi. Ankara, 2, 3-7.
- Akkaş, G., Coşkun, Y. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 10, Sayı 1,213-227.
- Aral, N., Gürsoy, F. (2007) .Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş. İstanbul: Morpa yayınlar.
- Askheim, O. P. (2003). Empowerment as Guidance for Professional Social Work: An Act of Balancing on a Slack Rope, European Journal of Social Work, 6(3),229-240.
- Berterö Carina, M. (2000). Types and Sources of Social Support for People Afflicted with Cancer, Nursing and Health Sciences, 2,93-101.
- Cobb, S. (1976). Social Support As a Moderator of Life Stress, Psychosom Med, 38,300-314.
- Duyan, V. (2011). Sosyal Desteğin Tanımı, Kaynakları, İşlevsel Boyutları, Yararları, Sağlık ve Toplum Dergisi, 18,11.
- Duyan, V. (2007). Gruplarla sosyal hizmet uygulaması, grup çalışmasının engelli çocuğa sahip annelerin benlik saygısı ve yalnızlık düzeyine etkisi. Ankara:Hacettepe üniversitesi yayınları.
- Erkan, G. (2003). Özürlülerle Sosyal Hizmet Uygulamaları, C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25(4),34-38.
- Gökçearslan Çifci, E. (2002). Özürlü çocuğa sahip annelerin güçlendirme, Ufku ötesi bilim dergisi, 2(2),97-106.
- Gülşen, B., Özer, F. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Stresle Baş Etme Durumları, TAF Prev Med Bull; 8(5),413-420.

- Işıkkhan, V. (2005). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin psiko-sosyal ve sosyo ekonomik sorunları. Toplum ve sosyal hizmet, 16(2),36-52.
- İl, S. (2003). HIV/AIDS'le Yaşayan Bireylere Yönelik Güçlendirme Yaklaşımı, HIV/AIDS.6(1),17-23.
- Jong, P., Miller, S. D. (1995) . How to interview for client strenghts, National association of social workers, 40(6),729-736.
- Kahriman, İ., Bayat, M. (2008). Özürlü Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşadıkları Güçlükler ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri, ÖZ-VERİ Dergisi, 5(1), 1175-1194.
- Kaner, S. (2003). Aile Destek Ölçeği: Faktör Yapısı, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. Özel Eğitim Dergisi, 4(1) ,57-72.
- Karadağ, G. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri, TAF Preventive Medicine Bulletin,8,4.
- Kingsley, P.E. (1987). Welcome to Holland, <http://www.ndsccenter.org/resources/package1.php>, erişim tarihi: 08.03.2011.
- Mavili Aktaş, A. (2001). Küçük gruplar, dinamikleri ve süreci. Ankara: Başkent ofset.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özel eğitim el kitabı, 2007.
- Özgür Sayar, Ö., Özbulut, M., Küçükkaraca, N. (2008). Özürlülerle Toplumsal Bütünleşmeye Bir Adım: Malatya'da Yaşayan Özürlülerin Toplumla Bütünleştirilmesine Yönelik Bilgilendirme, Tespit ve Veri Tabanı Oluşturma (ÖZVERİ) Projesi Sonuçları. Malatya: Mat Grup, 2008.
- Özürlüler kanunu 01.07.2005 tarih 5378 sayılı özürlüler ve bazı kanun ve kanun hükmünde karnamelerde değişiklik yapılması hakkındaki kanun, http://orgm.meb.gov.tr/Mevzuat/5378_sayili_kanun.pdf, Erişim tarihi:09.08.2011.
- Savaş Sandalcı, F. (2002).Özürlü Çocuğu Olan Aileler ve Sosyal Hizmet Mesleği, Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2(1),25-32.
- Sencer, B. (2007). Otistik çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki incelenmesi. İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü.
- Şahin, H.(2004). Engellilik Kimin Sorunu? Bireyin mi, Toplumun mu? Özveri dergisi, 1(1),48-64.

Rumeysa Akgün, Elif Gökcearslan Cifci

Tufan, B. (1994). Göçmen İşçilerde İş Kazaları, Ankara: Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü.

Türkiye'de özürülüler araştırması. Ankara: Devlet istatistik enstitüsü matbaası, 2002.

Uğuz, Ş., Toros, F., Yazgan İnanç, B., Çolakkadioğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi, Klinik Psikiyatri ,7,42-47.

Uyaroğlu Koçak A., Bodur, S. (2009). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Anne-Babalarında Kaygı Düzeyi ve Bilgilendirmenin Kaygı Düzeyine Etkisi, TAF Prev Med Bull ,8(5),405-412.

Üstüner Top, F. (2008). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi, Özveri dergisi, 5(2), 1279-1292.

Zakowski, S.G., Harris, C., Krueger, N., Laubmeier, K.K., Garrett, S., Flanigan, R., Johnson, P. (2003). "Social Barrier to Emotional Expression and Their Relations to Distress in Male and Female Cancer Patients",British Journal of Health Psychology,8,271-284.

Zastrow,C. (2008). Introduction to social work ans social welfare,ninth edition,USA.

